

Correctievoorschrift HAVO

2017

tijdvak 1

geschiedenis

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit VO.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit VO van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommiteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommiteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het bij de toets behorende correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden met inachtneming van het correctievoorschrift toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.
- NB1 Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.
- NB2 Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht.
Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten.
Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht.
Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een onvolkomenheid bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk nadat de onvolkomenheid is vastgesteld via Examenblad.nl verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

NB

Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.

Een onvolkomenheid kan ook op een tijdstip geconstateerd worden dat een aanvulling op het correctievoorschrift te laat zou komen.

In dat geval houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen kunnen maximaal 71 scorepunten worden behaald.

Voor dit examen zijn de volgende vakspecifieke regels vastgesteld:

- 1 Vakinhoudelijke argumenten moeten afkomstig zijn uit gezaghebbende, wetenschappelijke publicaties.
- 2 Als gevraagd wordt naar het noemen van één van de negenenveertig 'kenmerkende aspecten', is een letterlijke weergave daarvan niet vereist. Er kan in de regel worden volstaan met een juiste omschrijving van het 'kenmerkend aspect' of van dat deel ervan dat relevant is voor de beantwoording van de vraag (er zijn kenmerkende aspecten die uit meerdere onderdelen bestaan).

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Door de tijd heen

1 maximumscore 2

De juiste volgorde is:

4, 2, 3, 1, 6, 5

Opmerking

Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Prehistorie en oudheid

2 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is:

- Egyptische boeren hadden (in tegenstelling tot hooggeplaatste personen) weinig bronmateriaal nagelaten / hadden weinig overgebleven eigen graven 1
- waardoor het beeld van boeren in het oude Egypte gekleurd was door de visie/belangen/opvattingen van de hogere standen 1

3 maximumscore 2

Uit het antwoord moet blijken dat:

- Julius Caesar (volgens de bron) de oorlogsbuit die hij heeft overgehouden aan de verovering van Gallië gebruikt om zijn aanzien te verhogen / om zichzelf populair te maken bij het volk en de soldaten 1
- waarmee kan worden aangetoond dat visie 2 door de bron wordt ondersteund (namelijk dat aristocratische staatslieden zoals Caesar een persoonlijk belang hadden bij het veroveren van nieuwe gebieden) 1

Opmerking

Alleen als visie 2 op een juiste manier met de bron wordt ondersteund, wordt 1 scorepunt toegekend voor het tweede deel van het antwoord.

De middeleeuwen

4 maximumscore 3

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Rollo wil met de doop de christelijke bruiloft laten doorgaan / de prinses/Normandië krijgen 1
- De aartsbisschop kan met de doop de verspreiding van het christendom bevorderen (want samen met Rollo bekeren ook zijn volgelingen zich) 1
- De boodschap die met dit verhaal wordt uitgedragen, is dat christelijk worden / je laten dopen voordelen heeft / dat het christendom/de Kerk zegeviert 1

5 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is:

Een opkomende stad als Dordrecht kan voortaan een horige vrijmaken / toestaan dat een horige zich vestigt in de stad, waardoor het hofstelsel niet langer kan functioneren (omdat het gebruikmaakt van onvrije arbeid / van horigen).

Vroegmoderne tijd

6 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is:

- Ghirlandaio schildert vormen uit de klassieke oudheid zoals bijvoorbeeld de zuilen/de triomfboog, wat past bij 'de heroriëntatie op het erfgoed (de vormentaal) van de klassieke oudheid' 1
- Ghirlandaio geeft zichzelf een belangrijke plaats in het schilderij / beeldt de personen op het schilderij af als (herkenbare) individuen, wat past bij het nieuwe mensbeeld van de Renaissance (waar de kunstenaar niet langer anoniem is / waar individualiteit wordt nagestreefd) 1

7 maximumscore 4

Kern van een juist antwoord is:

- De ontwikkeling van wereldhandel/een wereldeconomie / de Europese overzeese expansie (in de zeventiende eeuw) 1
- leidde ertoe dat het belangrijk was nieuwe routes te ontdekken / nieuwe handelsposten aan de kust te stichten (zonder hele gebieden in bezit te nemen) 1
- De Industriële Revolutie / het moderne imperialisme (in de negentiende eeuw) 1
- veroorzaakte een zoektocht naar grondstoffen / afzetmarkten, waarbij het nodig was de binnenlanden te verkennen / gebieden in bezit te nemen 1

8 maximumscore 2

De juiste volgorde is:
3, 5, 6, 4, 2, 1

Opmerking

Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.

9 maximumscore 3

Kern van een juist antwoord is:

- Karel V hield vast aan de rooms-katholieke godsdienst als enig toegestane godsdienst / bestreed andere godsdiensten dan de rooms-katholieke (als ketterij) 1
- De vorst bepaalde het geloof van zijn onderdanen in het Duitse rijk 1
- Hierdoor bleef de verdeeldheid in Karels rijk bestaan want een Lutherse/protestantse vorst kon in zijn gebied een andere godsdienst toelaten dan de rooms-katholieke 1

Vraag	Antwoord	Scores
10	<p>maximumscore 4</p> <p>Kern van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Willem van Oranje koos bij het begin van de Opstand een nationale (en geen religieuze) invalshoek 1 • De gewesten erkenden Filips II als hun vorst (die door slechte raadgevers fouten maakte) 1 • De gewesten sluiten zich aan bij de invalshoek van Willem van Oranje, omdat zij in dit fragment de nadruk leggen op het onrecht dat de 'vreemde' Spanjaarden de inwoners van het land aandoen / op de bescherming van de rechten en vrijheden van de Nederlanders / op de verdediging van het vaderland 1 • De gewesten stellen zich later anders tegenover Filips II op, omdat in dit fragment de trouw aan de koning van Spanje/Filips II wordt opgezegd 1 	
11	<p>maximumscore 3</p> <p>Uit het antwoord moet blijken dat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • in de prent wordt getoond dat de opstandelingen onschuldige monniken wreed vermoorden 1 • Parma hiermee kan laten zien dat de soldaten van Willem van Oranje/de opstandelingen wreed zijn / ongewapende burgers/geestelijken vermoorden 1 • Parma met deze prent steun kan verwerven in de strijd tegen de opstandelingen onder de rooms-katholieke bevolking van de Nederlanden (en daarbuiten) 1 	
	<p><i>Opmerking</i></p> <p><i>Er wordt alleen 1 scorepunt toegekend aan een juiste verwijzing naar de prent als de propagandaboodschap van Parma juist wordt weergegeven.</i></p>	
12	<p>maximumscore 2</p> <p>Kern van een juist antwoord is:</p> <p>Om de suikerplantages rondom Recife te exploiteren waren arbeidskrachten nodig die werden aangevoerd (uit Ghana) via de trans-Atlantische slavenhandel (waarvoor de verovering van Elmina nodig was).</p>	
13	<p>maximumscore 2</p> <p>Kern van een juist antwoord is:</p> <p>Frederik de Grote gaat ervan uit dat de vorst alleen regeert (wat past bij het absolutisme), maar zijn bestuur moet wel in dienst staan van de belangen van de hele gemeenschap (wat past bij verlichtingsidealen).</p>	

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Moderne tijd

14 maximumscore 4

Kern van een juist antwoord is:

- Een economische verandering uit de bron is de overgang van huisnijverheid/kleinschalige productie naar industriële productie/massaproductie 1
- want Radcliff (als kind) helpt zijn vader en broers met het bewerken van katoen, terwijl hij later zelf een fabriek bezit 1
- Een sociale verandering uit de bron is de mogelijkheid om door succesvol ondernemen (snel) te stijgen op de maatschappelijke ladder 1
- want Radcliff blijkt in korte tijd te kunnen opklimmen van (eenvoudige) arbeider tot (rijke) fabrikant / tot landheer 1

15 maximumscore 3

Uit het antwoord moet blijken dat:

- dit wetsvoorstel past bij (discussies over) de sociale kwestie / de gevolgen van de Industriële Revolutie 1
- volgens de (klassieke) liberale visie de overheid zo weinig mogelijk in moest grijpen in de economie/het privéleven (van burgers) / dat de overheid alleen tot taak had een nachtwakersstaat in stand te houden 1
- de leefomstandigheden van arbeidersgezinnen zouden kunnen verslechteren door deze wet, doordat zij de inkomsten uit de arbeid van hun kinderen zouden gaan missen (en daardoor in grotere armoede zouden raken) 1

16 maximumscore 2

De juiste volgorde is:
2, 4, 1, 3, 6, 5

Opmerking

Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

17 maximumscore 3

Kern van een juist antwoord is:

- De buitenlandse politiek van Bismarck was gericht op het handhaven van het bestaande machtsevenwicht / was een alliantiepolitiek 1
- Het afbeelden van de drie Europese keizers als marionetten van Bismarck / Bismarck die als buikspreeker de keizers zijn teksten laat zeggen 1
- geeft de mening weer dat deze politiek heeft geleid tot een toestand waarin Bismarck controle heeft over (willoze) Europese keizers / Bismarck de macht / de touwtjes in handen heeft 1

Opmerking

Alleen als de mening in de prent juist wordt weergegeven, wordt 1 scorepunt toegekend aan een juiste verwijzing naar de prent.

18 maximumscore 3

Kern van een juist antwoord is:

- Uit de foto (bron 10) blijkt dat de Duitse soldaten enthousiast aan de oorlog beginnen 1
- Uit het dagboekfragment (bron 11) blijkt dat er geen sprake meer is van enthousiasme / er pessimisme heerst over de lengte/de afloop 1
- De verklaring voor deze verandering is dat tussen 1914 en 1917 de Duitse opmars in het westen is vastgelopen / dat er veel slachtoffers zijn gevallen / dat tekorten merkbaar worden 1

19 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is:

- Volgens voorstanders zouden de investeringen van het Dawesplan leiden tot een herstel van de Duitse economie (en dus voordelig zijn voor iedereen) 1
- Volgens tegenstanders werd het Dawesplan gebruikt als een middel om Duitsland afhankelijker te maken van het buitenland / om te voldoen aan de herstelbetalingen / aan de eisen uit het Verdrag van Versailles (wat zij als negatief beoordeelden) 1

Vraag	Antwoord	Scores
20	<p>maximumscore 4</p> <p>Uit het antwoord moet blijken dat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • de aanschaf van de Volksontvanger op grote schaal mogelijk werd gemaakt door de lage prijs (gegeven 1) / de prijsverlaging (gegeven 2) / de afbetalingsregeling (gegeven 2) • waardoor de naziboodschap alle Duitsers kon bereiken / de Duitse bevolking (op eenvoudige wijze) kon worden geïndoctrineerd • er geen buitenlandse/alleen lokale/regionale zenders konden worden ontvangen (gegeven 3) / dat Goebbels voortdurend zelf aan het woord was (gegeven 4) • waardoor de informatiestroom aan de bevolking kon worden gecontroleerd / de censuur effectiever was 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>
21	<p>maximumscore 1</p> <p>Kern van een juist antwoord is: De Duitse inval in Polen (die gezien wordt als het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog) kon plaatsvinden doordat Duitsland (door een non-agressiepact) werd gedekt door de Sovjet-Unie (die daarna zelf een deel van Polen bezette).</p>	
22	<p>maximumscore 3</p> <p>De juiste combinaties zijn: Fragment 1 hoort bij de ondertekening van SALT I. Fragment 2 hoort bij de toespraak van president Kennedy in Berlijn. Fragment 3 hoort bij het neerslaan van de Hongaarse Opstand. Fragment 4 hoort bij de Praagse Lente.</p> <p>indien vier combinaties juist</p> <p>indien drie combinaties juist</p> <p>indien twee combinaties juist</p> <p>indien minder dan twee combinaties juist</p>	<p>3</p> <p>2</p> <p>1</p> <p>0</p>
23	<p>maximumscore 3</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is: Door de Marshallhulp konden de Verenigde Staten</p> <ul style="list-style-type: none"> • (als politiek motief) het communisme bestrijden / een buffer vormen tegen het communisme • (als economisch motief) de eigen landbouw/industrie/export bevorderen • Vanuit communistisch standpunt werd het Marshallplan gezien als een vorm van Amerikaans imperialisme / als een aanval op het communisme/de Sovjet-Unie / als een poging om het kapitalisme / de vrijemarkteconomie te versterken 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

24 maximumscore 4

Kern van een juist antwoord is:

bij 1:

- Chroesjtsjov stelt de afloop van de Cubacrisis voor als een grote overwinning voor de Sovjet-Unie, terwijl de Sovjet-Unie zich juist moest terugtrekken / de geïnstalleerde raketten op Cuba moest ontmantelen (wat hij weglaat, zodat zijn beeld eenzijdig is)

2

bij 2:

- Chroesjtsjov geeft aan dat confrontaties tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten door diplomatie/onderhandelen kunnen worden bezworen, wat het ontstaan van de detente kan verklaren, doordat beide partijen (ook de Sovjet-Unie) uit deze crisis concludeerden dat een ander beleid / ontspanning noodzakelijk was / diplomatiek overleg voordelen kon hebben

2

25 maximumscore 3

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Eppo Doeve laat Breznev Dubčeks veters aan elkaar vastknopen
- zodat de wedstrijd niet eerlijk gespeeld kan worden / zodat Dubček zal struikelen, want in de onderhandelingen met de Sovjet-Unie gaf Breznev de Tsjechoslowaakse partijleiding geen eerlijke kans om het communisme in Tsjechoslowakije te hervormen (zodat de Praagse Lente uitliep op een mislukking)

1

2

Opmerking

Alleen als het antwoord dat de veters worden vastgeknoopt is voorzien van een historisch juist argument, worden scorepunten toegekend.

26 maximumscore 1

Kern van een juist antwoord is:

Tot 1989 was sprake van de verdeling van Europa in twee ideologische blokken ('Oost-' en 'West-Europa'). / Na 1989 / Na de val van de Muur maakten de landen in Midden-Europa zich los uit het Oostblok en kregen ze een eigen geografische aanduiding.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

27 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

bij 1:

- Het plaatsvinden van de maanlanding waardoor het lied *Space Oddity* beroemd werd, past bij het kenmerkend aspect 'de Koude Oorlog' waarvan de ruimterace een onderdeel was

1

bij 2:

- Bowies act als Ziggy Stardust past bij 'de sociale en culturele veranderingsprocessen van de jaren 1960', waarbij het meer geaccepteerd werd afwijkende kleding/uiterlijkheden te kiezen / waarbij er een jongerencultuur ontstond

1

Opmerking

Alleen als een kenmerkend aspect (en niet de naam van een tijdvak) uit de tweede helft van de twintigste eeuw wordt gecombineerd met een juiste toelichting, wordt telkens 1 scorepunt toegekend.

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van de alfabetisch eerste vijf kandidaten per examinator in de applicatie Wolf. Accordeer deze gegevens voor Cito uiterlijk op 23 mei.

Ook na 23 mei kunt u nog tot 14 juni gegevens voor Cito accorderen. Alle gegevens die vóór 14 juni zijn geaccordeerd, worden meegenomen bij het genereren van de groepsrapportage.

Na accordering voor Cito kunt u in de webbased versie van Wolf de gegevens nog wijzigen om ze vervolgens vrij te geven voor het overleg met de externe corrector. Deze optie is relevant als u Wolf ook gebruikt voor uitwisseling van de gegevens met de externe corrector.

tweede tijdvak

Ook in het tweede tijdvak wordt de normering mede gebaseerd op door kandidaten behaalde scores. Wissel te zijner tijd ook voor al uw tweede-tijdvak-kandidaten de scores uit met Cito via Wolf. Dit geldt **niet** voor de aangewezen vakken.

6 Bronvermeldingen

- bron 1 Suetonius, Keizers van Rome, vertaald door D. den Hengst, Amsterdam 2010, pag. 24
- bron 2 ontleend aan: <https://legacy.fordham.edu/halsall/source/843bertin.asp>
- bron 3 Jan van Herwaarden e.a., Geschiedenis van Dordrecht, Geschiedenis van Dordrecht tot 1572, Hilversum 1996, pag. 21
- bron 4 M. Ricketts, Grote meesters uit de Renaissance, Zuid Boekproducties 2005, pag.188
- bron 5 ontleend aan: <http://www.let.rug.nl/usa/documents/before-1600/plakkaat-van-verlatinghe-1581-july-26.php>
- bron 6 B. Hartmann, De martelaren van Roermond, Oegstgeest 2009, pag. 63
- bron 7 ontleend aan: Oeuvres de Frédéric le Grand, IX, Berlijn 1848, pag. 200-201
- bron 8 Robert L. Heilbroner, De wereld jaagt naar geld, Amsterdam 1957, pag. 150
- bron 9 <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons>
- bron 10 <http://www.cicero.de/salon/das-geburtsjahr-der-moderne/53235>
- bron 11 Max Arthur, Vergeten stemmen uit de Grote Oorlog, Roeselare 2004, pag. 250
- bron 12 fragment 1: Andrej Gromyko, 50 jaar wereldpolitiek, Utrecht 1989, pag. 275
fragment 2: Willem Melching en Marcel Stuivinga, Ooggetuigen van de Koude Oorlog in meer dan honderd reportages, Amsterdam 2007, pag. 93
fragment 3: Willem Melching en Marcel Stuivinga, Ooggetuigen van de Koude Oorlog in meer dan honderd reportages, Amsterdam 2007, pag. 127
fragment 4: ontleend aan: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/114636>
- bron 13 ontleend aan: N. Khrushchev, Khrushchev Remembers, The Last Testament, Londen 1974, pag. 512
- bron 14 A. Pola, De wereld van Eppo Doeve, politieke prenten 1948-1980, Amsterdam 1984, pag. 99